

סדר אבות אלה

טעם

מז"ט. ולא תקח שוחד כי השוחד יעור עיני חכמים וכו'.

ולא תקים לך מצבה אשר שגא ה' אלקיך [טז כב]. פרש"י אעפ"י שהיתה אהובה לו בימי האבות עכשיו שגא מאחר שעשאהו אלו חק לעבודת כוכבים. ולבאבה תמוה דמה

בכר שהם עושים כן. הא גם מזבחות עושים ומקריבין קרבנות ומ"מ יש חיוב לישראל בהם, דלא מינייהו קא גמרינן. ונראה שהכוונה שאחר מתן תורה צריך האדם לילך מעלה מעלה בתורה ובמצוות באיכות ובכמות, ואף אם היה כבר שבעים שנה היה צדיק, והיו מעשיו הטובים מרובים כ"כ שאף אם בשנים האחרונות לא יעסוק בחורה ולא יעשה מעשים טובים ועוד יחטא מ"מ יהיו מעשיו הטובים יותר, שלכן עלול לטעות שכבר הוא צדיק שזוכה לשכר בעוה"ב, וע"ז מפורש ביהו"קא [לג יז] שאינו כן שלא כמחשבת העם שאמרו לא יתכן דרך זה, וטענתם הוא בזה שהוא רוב זכויות, אבל באמת אינו כן, דרוב זכויות נחשב רק במי שכל ימיו עד שמת רצה לעשות מעשים טובים אך שחטא זהו צדיק, אבל כשהחליט שיתור אינו צריך משום שכבר יש לו הרבה זכויות ואין לא נחשב לכולם, וזהו איסור מצבה שהוא מאבן אחת שעומד ולא מוסיף כלום וזכות, אבל קודם מתן תורה שלא נתחייבו היה גם זה אהוב, אבל אחר מתן תורה אף אם יניח רק מה שעשה לפניו משורת הדין נמי הוא חטא גדול, ושגא זה השי"ת, כי גם לפניו משורת הדין הוא מצויור השי"ת, ונחשב מצוה ועושה לזה.

ובפרשת משפטים (כג, ח) כתיב "כי השוחד יעור פקחים". יש לבאר כי תדיין צריך להיות משכיל בב' דברים, (א) לידע היטב איך הוא הדין של כל דבר, (ב) להיות פיקח בעניני העולם ותחבולותיו. שלפעמים אף שהדין הוא כך, אך מי שהוא פיקח בעניני העולם להבין הערמוניות, יודע ומרגיש שהדבר אי אפשר להיות כמו שזה טוען. והוא על דרך מאמר חז"ל "מנין לדיין שיודע בדין שהוא מרומה, שלא יאמר הואיל והעדים מעידים אחתכנו, ויהא קולר תלוי בצואר העדים וכו'" (שבועות ל, ב). והנה בכל מקום דכתיב "חכמים" היינו בתורה, ו"פקחים" היינו במילי דעלמא. והדיין הלוקח שוחד, השותף יעור עיני שכלו בין בחכמות התורה בין במילי דעלמא, ולא ידע הדין.

זהו שאמרו חז"ל במס' סנהדרין (ג, ב) "מאי דכתיב וכו' דינו לבוקר משפט וכו' אם ברור לך הדבר כבוקר אמרהו וכו' ר' חייא בר אבא אמר רבי יונתן מהכא, אמור לחכמה אחותי את, אם ברור לך הדבר כאחותך שהיא אסורה לך, אמרהו, ואם לאו, אל תאמרהו". ויש להבין מה הוסיף ר' יונתן שלא נכלל כבר במאמר הראשון.

אלא "כבוקר", הוא כנגד שהדיין צריך להיות פיקח במילי דעלמא, כענין הבוקר שהוא ענין פשוט בישובו של עולם, ו"כאחותך" זהו כנגד החיוב לידע הדין של כל דבר, כאחותו, אשר מבואר איסורה בתורה. לכן בפרשת משפטים כתב "יעור פקחים", כנגד חכמתו בעניני דעלמא, וכאן "עיני חכמים", כנגד ידיעת הדין כהכחה כמעשה, כי בשני המעלות גם יחד השוחד מעור עיניהם.

(עין אליהו, הכתב והקבלה, וכבר הוא באדי"א כאן, וחלקו בפר' משפטים)<sup>24</sup>

② עקב ארצו

"צדק צדק תרדוף" (טז: כ) — האדמו"ר ר' בונם מפשיסחא זצ"ל הי' אומר שהתורה באה להוציא מדעת החושבים שמותר להשתמש בדרכים המאוסים ביותר כדי להגיע אל הצדק. וזהו — "צדק" כלומר, גם עבור הצדק, "צדק תרדוף" עם אמצעים צודקים תרדוף. וכעין זה פירש ה"משן חכמה" את הפסוק בפ' קדושים "לא תעשו עול במשפט" (ויקרא יט: לה) — אף אם תדע שפלוני הקונה ממך גול מאתך או חייב לך, לא תעשה לו עול כדי ליטול המגיע לך ממנו. וזה "לא תעשו עול" — במשפט" אף שזהו במשפט, שעפ"י דין מגיעות לך המעות.

④ עקב ארצו

"כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם בין דין לדין ובין נגע לנגע דברי ריבות בשעריך" (יז: ח) — הג"ר מאיר שפירא זצ"ל פירש את הפסוק הזה בדרך דרוש: אם תתפלא ותשתומם — "בין דם לדם" — בין דם כל האומות שיושבים בשלות ושקט, לדם ישראל שנשפך כמים בכל מקום ובכל דור, "בין דין לדין" — למה נשתנה דין ישראל ממה שכתוב בתורה "ושור או שה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד" — והלוא הורגים בנו ביום אחד אבות ואמהות על בניהם ובנותיהם? בין נגע לנגע" אם תשאל: מפרשת נגעים למדנו שאין הקב"ה פוגע בנפשות תחלה, אלא, מכלה כעסו על עצים ואבנים, אבל בזמננו הלוא ראינו איך שכנסת ישראל בעצמה היתה למשיסה ולחרפה בידי המרצחים האכזריים ימ"ש. אם יפלא ממך כל זאת, על מה עשה ה' ככה לנו, דע לך, על כי "דברי ריבות בשעריך" — עון שנאת חנם גרם כל זאת. בעון זה גלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו ואנו סובלים את הגלות הזאת.

ודע שכתב הרמב"ם בפ"א ס"ג מנדרים וז"ל, כל המלות שכן מדברי סופרים מנדר אשר קדשנו במצותנו וזנו, וסב"ל לנו בתורה שכתוב בה אשר יאמרו לך תעשה, ט"ל. ואחרי אשר ידוע כל דברי הרמב"ם בל"ס דיוק ענין [וכנס"כ כ"ס משפטי שמואל סי' ק"כ ט"ז לדקדק בדבריו כמו דברי הגמרא] יש להעיר מה שזכרנו בס' מלשון הגמרא בדרש' שלמינ' שלמ' וסיק לנו — צ"ל חסור, וצ"ל תפס תחלה כפסוק אשר יאמרו לך תעשה, וקשה לומר שפס"ק שלם נחתין. ונראה לומר כי כיון דס' למס' ס"ג כפ"ק דמס' ס"ג י"ג דלא הו"ל דרכה על ל"ה אלא דס' אשכ, יו"ט. וז"ל א"ל סיסור דרכה בנחת דרכה כולל על לא הסור, דלא שייך דרכה על זה כיון דכ"ס ל"ה, ולכן תפס הרמב"ם רש"י דל"ה דס' אשכ יאמרו לך תעשה, [ועין בדרש' סקודתה לוח ל"ה מהספרי] ומה שגמרא נקמו סוף כפסוק לא תסור אולי הוא לזכרון סקודת או מניסן אחר, ועכ"פ קרוב לדבר לזכרון שכתבנו. (ס' מנן

①

6

14

**הוא** הדין בעניני אמונה ודעות בטרם שהאדם מתחיל לחקור  
ביסודי האמונה - הוא קובע בוודאות "אין כאלהינו"; ולאחר  
שקבע לעצמו בהחלטיות כי אין כאלהינו, והוא שואל מי כאלהינו  
וכו', הוא כבר יודע את התשובה בבהירות ובפסקנות שאין אחריה  
הרהור, כי אתה הוא אלהינו אתה הוא אדוננו וכו'.

נכתב ח"מ  
ב' י' י' י' י'  
ז' י' י' י'

16

2

(9) אלהים יראה

תשובה. והנה ידוע דרשת חז"ל (יגבר ח"ג רלא).  
אשר כל מקום שנאמר היום זהו יומא דראש  
השנה יום הגדול והנורא אשר יבואו בני  
האלהים וגו' ואז צריכין ישראל להתחזק  
בתשובה ומעשים טובים:

ועל פי זה נבאר הפסוקים ונגש הכהן וגו'  
אתם קרבים היום היינו בראש השנה.

על אויביכם, הוא מלחמת היצר הרע להכניעו

ולעשות תשובה על כל החטאים והעוונות.

ולזה הזהירה לנו תורתנו הקדושה אל ירך

לבבכם. היינו שלא תעציבו ולא תדאיבו שני

היצרים שבלבבכם היצר טוב והיצר הרע

במה שלא תעשו תשובה רק מיראה ויבוא

מזה מורך ותוגה לשני יצריכם וכנ"ל, רק

תראו לעשות תשובה מאהבת ה' יתברך ואז

יהיה היצר טוב שמח בשלימות. כי ה' ההולך

עמכם, תיבת כי יפורש בכאן בלשון אלא,

היינו לעשות תשובה רק מאהבה לה'. אשר

הולך עמכם בכל עת ועושה לכם נסים

ונפלאות עד אין מספר להלחם עם אויביכם.

על דרך כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו

ולולא הקב"ה עוזרו לא היה יכול לו (סוכה

נב.). ולהושיע אתכם, היינו כי על ידי

התשובה מאהבה הוא מושיע, אתכם

להיעשות מזדונות זכויות. וכן יהי רצון

שנזכה לעשות תשובה באמת וכלב תמים

מאהבת ה' אמן:

והיה כקרבכם אל המלחמה וגו' אל ירך  
לבבכם וגו' ההולך עמכם וגו' להלחם

וגו' ולהושיע וגו'. ולכאורה אינו מובן מכמה

דקדוקים. א', תיבת לבבכם מהראוי היה

לבחוב לבבכם. גם ההולך עמכם היה לו לומר

הולך עמכם, לאשר תיבת כי בכאן הוא נתינת

טעם כלשון דהא היה לו לומר הולך. גם כפול

הלשון להלחם ולהושיע:

אמנם כל זה יבואר על נכון ויובן על פי

דאיתא בגמרא יומא (פז.) אמר ריש

לקיש גדולה תשובה שזדונות נעשות כשגגות

שנאמר (הושע יד, ב) שובה ישראל וגו' כשלת

וגו', איני והאמר ריש לקיש גדולה תשובה

שזדונות נעשות כזכויות שנאמר וכו', לא

קשיא כאן מאהבה כאן מיראה, מאהבה נעשו

כזכויות מיראה נעשו כשגגות. עד כאן לשון

הגמרא. והנה לפי זה כשעושה תשובה

מיראה שאז הזדונות נעשות כשגגות, אזי שני

היצרים שבאדם אינם שמחים, היצר טוב אינו

שמח כי עם כל זה נשאר לו להאדם עוד

השגגות שהם חטאים, והיצר הרע אינו שמח

כי מקודם היו זדונות ועכשיו נעשו שגגות.

אמנם כשהאדם עושה תשובה מאהבת ה'

באמת בשלימות כראוי לאל גדול רם ונשא,

אז היצר טוב יש לו שמחה בשלימות כי

הזדונות נעשו זכויות, וכוונתו כן מהראוי לכל

איש ישראלי לעשות תשובה מאהבה, ובפרט

בראש השנה יום הקדוש והנורא ובעשרת ימי